

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

©2025 ШІРІНЯН Л. В., ШІРІНЯН А. А.

УДК 368+336.77 (477)
JEL: G20; G22; G23; G29; O16

Шірінян Л. В., Шірінян А. А. Фінансові інструменти небанківських фінансових установ в Україні

У статті розглядається діяльність небанківських фінансових установ (НФУ) в Україні. Актуальності набуває необхідність упорядкування та систематизації НФУ, а також поглибленого аналізу фінансових інструментів НФУ, які використовуються для реалізації їх функцій. Попри наявність нагляду з боку Національного банку України (НБУ), складність забезпечення ефективного контролю зростає на тлі збільшення кількості ринкових учасників і стрімкого розвитку фінтех-сфери. Метою статті є комплексний аналіз і систематизація небанківських фінансових установ в Україні на основі законодавчих актів і чинних законів України, а також фінансових інструментів, що використовуються ними в умовах сучасного фінансового середовища. Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, який поєднує правовий, економічний і системний аналіз. Теоретико-правовий аналіз і контент-аналіз нормативних документів здійснено на основі чинних законів України, нормативно-правових актів регуляторів з метою систематизації типів НФУ та встановлення фінансових інструментів. Статистично-економічний аналіз був застосований для оцінки фактичної ролі НФУ в економіці України. Надано систематизацію всіх типів НФУ в Україні в такому переліку: 1) страхові компанії, страхові посередники, страхові брокери, консультанти; 2) лізингові компанії (лізінгодавці), факторингові компанії; 3) кредитні установи (не банки), ломбарди, кредитні спілки; 4) компанії з управління активами (КУА), брокерські компанії, дилерські компанії; 5) пенсійні фонди (не КУА), 6) інвестиційні компанії та фонди (не КУА); 7) рейтингові агентства; 8) трасові компанії (гарантійні установи); 9) фінансові посередники та консультанти; 10) колекторські компанії; 11) клірингові установи (не банки, розрахункові центри на фінансовому ринку); 12) платіжні установи (з платіжних послуг); 13) фінансові установи, що отримали ліцензію (на здійснення операцій) і внесені до реєстру НБУ. Регламентацію фінансових компаній, що надають криптовалютні послуги (з віртуальними активами), поки що не врегульовано. Наведено приклади застосування фінансових інструментів у діяльності окремих типів НФУ. Аргументовано широкий спектр фінансових інструментів НФУ, що виявляє протиріччя між теоретичними можливостями НФУ та реальним станом ринку фінансових послуг в Україні, низьким впливом на формування ВВП.

Ключові слова: небанківські фінансові установи, фінансові послуги, фінансове регулювання, фінансові інструменти, ринок фінансових послуг, систематизація установ, законодавство, вплив на ВВП.

Табл.: 5. Бібл.: 24.

Шірінян Лада Василівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів Навчально-наукового інституту економіки і управління Національного університету харчових технологій (вул. Володимирська, 68, Київ, 01601, Україна)

E-mail: ladashirinyan@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8349-2113>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-5642-2019>

Шірінян Артур Арамович – доктор філософії, аналітик департаменту прогнозування та управління, ТОВ «Сільпо-Фуд» (просп. Павла Тичини, 1в, каб. 188, Київ, 02152, Україна)

E-mail: artur_shirinyan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

UDC 368+336.77 (477)
JEL: G20; G22; G23; G29; O16

Shirinyan L. V., Shirinian A. A. Financial Instruments of Non-Bank Financial Institutions in Ukraine

The article examines functioning of non-banking financial institutions (NBFIs) in Ukraine. The need to organize and systematize NBFIs, as well as to conduct an in-depth analysis of the financial instruments used by them to perform their functions, is becoming increasingly relevant. Despite the oversight of the National Bank of Ukraine (NBU), the complexity of ensuring effective control is growing due to the increasing number of market participants and the rapid development of the fintech sector. The aim of the research is to provide a comprehensive analysis and systematization of non-banking financial institutions in Ukraine based on legislative acts and current Ukrainian laws, as well as to explore the financial instruments they use in the modern financial environment. The methodological foundation of the research is a comprehensive approach that combines legal, economic, and systemic analysis. Theoretical and legal analysis, as well as content analysis of regulatory documents, was conducted on the basis of current Ukrainian legislation and acts of regulatory bodies, with the aim of systematizing the types of NBFIs and identifying the financial instruments. A statistical and economic analysis was applied to assess the actual role of NBFIs in the Ukrainian economy. The article presents a systematization of all types of NBFIs in Ukraine as defined in Ukrainian legislation, including: 1) insurance companies, intermediaries, brokers, and consultants; 2) leasing and factoring companies; 3) non-bank credit institutions, pawnshops, and credit unions; 4) asset management companies (AMCs), brokerage and dealer companies; 5) non-AMC pension funds; 6) non-AMC investment companies and funds; 7) rating agencies and trust (guarantee) companies; 8) financial intermediaries and consultants; 9) debt collection companies; 10) clearing institutions (non-bank financial market settlement centers); 11) payment institutions (providers of payment services); and 12) financial institutions licensed and registered by the NBU. Regulation of financial companies providing cryptocurrency (virtual asset) services remains unresolved. The article also provides examples of financial instruments used by specific types of NBFIs. It is argued that NBFIs use a broad range of financial instruments, revealing a contradiction between their theoretical potential and the actual state of the financial services market in Ukraine, as well as their limited impact on GDP formation.

Keywords: non-banking financial institutions, financial services, financial regulation, financial instruments, financial services market, institutional systematization, legislation, influence on GDP.

Tabl.: 5. Bibl.: 24.

Shirinyan Lada V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, Educational and Scientific Institute of Economics and Management of the National University of Food Technologies (68 Volodymyrska Str., Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: ladashirinyan@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8349-2113>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-5642-2019>

Shirinian Artur A. – Doctor of Philosophy, Analyst of the Department of Forecasting and Management, Silpo-Food LLC (room 188, 1v Pavla Tychyny Ave., Kyiv, 02152, Ukraine)

E-mail: artur_shirinian@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

У сучасних умовах трансформації фінансової системи України небанківський фінансовий сектор набуває дедалі більшого значення. Він охоплює широкий спектр установ, що надають фінансові послуги поза межами традиційної банківської системи. Однак чинне законодавче регулювання цієї сфери залишається фрагментованим і розпорошеним у різних нормативних актах, що ускладнює створення цілісного регуляторного середовища та знижує ефективність функціонування сектора. Попри наявність нагляду з боку НБУ, складність забезпечення ефективного контролю зростає на тлі збільшення кількості ринкових учасників і стрімкого розвитку фінтех-сфери.

Частина небанківських фінансових установ (НФУ) прямо визначена в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1], тоді як інші функціонують на підставі окремих регуляторних документів. За таких умов особливої актуальності набуває необхідність упорядкування та систематизації регулювання, а також поглибленого аналізу інструментів, які використовуються для реалізації їх функцій. Ці завдання стають ще важливішими в контексті євроінтеграційних процесів, цифровізації фінансових послуг і зростаючих вимог до відповідності міжнародним стандартам.

Діяльність НФУ в Україні викликає значний науковий інтерес серед українських дослідників, які аналізують різні аспекти функціонування НФУ.

У праці В. Корнеєва підкреслено необхідність зміни державного регулювання сектора небанківського посередництва в сучасній інституційній структурі фінансового ринку України [2, с. 80].

Дослідники Т. М. Бороденко, А. Є. Буряченко та М. А. Гапонюк аналізують сучасний стан розвитку ринку фінансових послуг в Україні й підкреслюють значну функціональну та кількісну різноманітність таких інституцій, наголошують на необхідності впровадження заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності небанківського сектора порівняно з банками [3].

Періодичний огляд ринку небанківських фінансових послуг і дані фінансової звітності учасників ринку надає НБУ, що стає предметом аналізу українських учених і фахівців. Приміром, ефектив-

ність страховиків і страхових посередників в Україні досить повно розкрито в праці дослідників А. А. Шіріняна і Т. В. Татаріної [4].

Дослідники Н. П. Дребот, Я. А. Танчак, М. М. Миколишин проаналізували показники діяльності небанківських фінансових установ за 2014–2019 рр. у розрізі основних сегментів ринку фінансових послуг і дійшли висновку щодо необхідності розробки комплексної стратегії з розвитку фінансових посередників (банківських і небанківських), інформаційного середовища для відновлення довіри споживачів. Проте автори не надали кількісної моделі або оцінки таких пропозицій [5, с. 110].

У монографії Г. С. Буга здійснено адміністративно-правове дослідження забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні та запропоновано заходи запобігання порушенням [6, с. 202].

У праці авторів С. Леонова, Т. Васильєвої, Д. Циганюк визначено нерозкриті питання формування ресурсної бази інститутів спільного інвестування (ІСІ) та чинники, якими керуються потенційні інвестори ІСІ, обираючи напрям вкладень вільних коштів [7, с. 12].

У статті О. Вовчак і Л. Крентовської розглянуто визначення категорій «фінансовий посередник» та «фінансове посередництво», досліджено класифікацію фінансових посередників відповідно до різних підходів [8, с. 6].

У праці Н. І. Джурук проаналізовано американську, європейську та українську моделі класифікації фінансових посередників та їх роль на фінансових ринках [9, с. 123].

У праці Є. Поліщук здійснено огляд різних підходів українських науковців до класифікації небанківських фінансових установ. Втім, дослідниця залишила поза увагою законодавчі норми та акти, де перелік, роль і функції НФУ визначено [10, с. 5].

Метою цієї статті є комплексний аналіз НФУ в Україні на основі законодавчих актів і чинних положень законів України, а також фінансових інструментів, що використовуються ними в умовах сучасного фінансового середовища.

Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, який поєднує правовий, еко-

номічний і системний аналіз. Теоретико-правовий аналіз і контент-аналіз нормативних документів здійснено на основі чинних законів України, нормативно-правових актів регуляторів з метою систематизації типів НФУ та виявлення фінансових інструментів, які ними використовуються. Статистично-економічний аналіз був застосований для оцінки фактичної ролі НФУ в економіці України, зокрема через аналіз показників обсягу активів та обчислення коефіцієнтів проникнення (відношення активів до ВВП).

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Систематизуємо спочатку НФУ згідно із Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1]. У Законі прямо згадуються типи фінансових компаній, які мають право надавати фінансові послуги. Закон встановлює вимоги до фінансових компаній, їх ліцензування, реєстрації, регулювання та контролю з боку НБУ, внесення до Державного реєстру фінансових установ (табл. 1).

Як можна бачити з табл. 1, під загальне визначення «фінансова компанія» підпадає велика кіль-

кість НФУ згідно із Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1]. Водночас, є і такі НФУ, що регулюються іншими законами, зокрема Законом «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (для брокерських і дилерських компаній, а також інвестиційних компаній), Законом «Про фінансовий лізинг» (для лізингових компаній), Законом «Про кредитні спілки» (для кредитних спілок), Законом «Про споживче кредитування» (для компаній, що надають кредити). Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення» (для пенсійних фондів) [11–14]. Цивільний кодекс України і Господарський кодекс України (чинний станом на травень 2025 р.) також визначають учасників фінансових угод [15–16]. Отже, для більш точного розуміння переліку НФУ, фінансових інструментів і правового статусу таких компаній в Україні, важливо звернутися до спеціалізованих нормативних актів та різних законів (табл. 2 – для подальшої систематизації НФУ).

Розглянемо, приміром, у табл. 2 брокерів. Брокери є фінансовими посередниками на фондових і валютних ринках. Їх діяльність і функції визначаються законодавством про цінні папери та

Таблиця 1

НФУ, що прямо згадуються в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»

Тип НФУ	Основні фінансові послуги
Фінансова компанія	1) Надання коштів та банківських металів у кредит; 2) надання гарантій; 3) факторинг; 4) фінансовий лізинг; 5) торгівля валютними цінностями; 6) фінансові платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку та/або із здійснення еквайрингу платіжних інструментів
Фінансова холдингова компанія	Участь у статутному капіталі юридичних осіб. Діяльність фінансових установ, які є її дочірніми та/або асоційованими компаніями, є основною
Ломбард	Кредит під заставу рухомого майна (із забезпеченням, заставою). Переказ коштів без відкриття рахунку та/або здійснення еквайрингу платіжних інструментів на підставі ліцензії. Торгівля валютними цінностями в готівковій формі. Не може бути заставою: нерухоме майно, фінансові інструменти, корпоративні права, кошти в національній або іноземних валютах, електронні гроші, віртуальні активи
Кредитна компанія (кредитодавець)	Надання кредитів (у т. ч. споживчих, фінансових), позик, іноді мікрокредитів
Лізингова компанія (лізингодавець)	Передача майна у користування (оренда) з подальшим викупом (фінансовий лізинг)
Платіжна установа (установа з платіжних послуг)	Грошові перекази, прийом платежів, емісія електронних грошей, POS-термінали
Інші фінансові установи	Установи, що отримали ліцензію та внесені до реєстру НБУ (діяльність з інкасації коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки, деякі фінтех-компанії)
Нефінансові установи	Надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги (деякі фінтех-компанії), а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи

Джерело: авторська систематизація згідно із Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1].

Таблиця 2

Систематизація НФУ, що регулюються окремими законами та актами

Тип НФУ (основні фінансові послуги)	Основний Закон
Страхові компанії, перестраховики (послуги страхування майна, здоров'я, життя, від різних подій)	«Про страхування»
Страхові посередники, страхові брокери (посередництво у сфері страхування, укладання страхових договорів, винагорода на підставі доручень або договору)	«Про страхування»
Лізингові компанії (фінансування через оренду з правом викупу)	«Про фінансовий лізинг»
Факторингові компанії (купівля дебіторської заборгованості з дисконтом з метою подальшого її стягнення)	«Про факторинг»
Кредитні установи (не банки) (кредитування осіб, надання малих споживчих кредитів, мікрокредитування)	«Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про споживче кредитування»
Ломбарди (короткострокові кредити під заставу рухомого майна)	Цивільний кодекс
Кредитні спілки (каси взаємодопомоги, фінансові послуги своїм членам, кредити, депозитні послуги, діяльність, специфічна для спільного кредитування)	«Про кредитні спілки», Господарський кодекс
Компанії з управління активами (КУА) (управління активами інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів, інвесторів; формування інвестиційних портфелів, пайових фондів; інвестування в цінні папери, депозити, облігації, акції, деривативи)	«Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про інститути спільного інвестування»
Брокерські компанії (посередники на ринках цінних паперів та деривативів)	«Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»
Дилерські компанії (купівля-продаж цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені за власний рахунок)	«Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»
Пенсійні фонди (не КУА) (накопичення і управління пенсійними заощадженнями фізичних осіб)	«Про недержавне пенсійне забезпечення»
Рейтингові агентства (оцінка кредитоспроможності осіб і держав; кредитні рейтинги)	«Про рейтингові агентства»
Інвестиційні компанії (не КУА) або фірми (інвестиції у фінансові інструменти, цінні папери, фонди та інші активи)	«Про інститути спільного інвестування»
Трастові компанії (гарантійна установа) (управління активами в рамках довірчих угод. (В Україні не мають чітко визначеного правового статусу)	Акти щодо управління активами, залежно від специфіки діяльності
Фінансові посередники (агенти з нерухомості, фінансові консультанти; посередницькі послуги у фінансових угодах, зокрема, в нерухомості); фінансові консультанти (не працюють безпосередньо з фінансовими інструментами)	Спеціальні закони та нормативи для конкретної діяльності
Колекторська компанія (вибір і стягнення заборгованості за допомогою переговорів, передавання прав вимоги, юридичних процедур через судове стягнення)	«Про споживче кредитування»
Клірингова установа (не банк) (посередник між учасниками угоди на ринку або на біржі, узагальнення і оптимальні розрахунки-кліринг зобов'язань покупців і продавців)	«Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

Джерело: авторська систематизація згідно із законодавством [11–16].

фондовий ринок, а також регулюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР є державним регулятором).

Аналогічною є ситуація з колекторськими компаніями. Відповідно до Закону України «Про споживче кредитування» колекторська компанія надає послуги з вибору та врегулювання заборгованості від імені кредитора. Закон встановлює пра-

вила й обмеження щодо діяльності таких установ. Колекторська компанія може пропонувати знижки на суму заборгованості або реструктуризацію боргу, розстрочку або часткові платежі. Таким чином, колекторські компанії фактично не мають традиційних фінансових інструментів, які б були в їх арсеналі в класичному розумінні фінансових інструментів (як акції, облігації тощо).

Систематизуючи дані табл. 1 і табл. 2, можна резюмувати різні типи НФУ в Україні, що зазначені в українському законодавстві. До наведеного переліку слід додати також новітніх провайдерів фінансових послуг за допомогою інноваційних фінансових інструментів: фінансові компанії, що надають криптовалютні послуги з віртуальних активів. Однак регламентація діяльності таких компаній поки що не знайшла відображення в законодавчих актах повною мірою; її планується регулювати в рамках законопроекту України № 2074-IX «Про віртуальні активи» 2022 р. [17].

Не всі перелічені НФУ є активними учасниками вітчизняного ринку фінансових послуг. Станом на 1 лютого 2025 року на ринку фінансових послуг налічується 872 НФУ: 479 фінансові компанії, 65 страховиків, 44 страхових брокерів, 109 ломбардів, 104 кредитні спілки, 1 лізингодавець, 73 колекторські компанії. Протягом останніх років кількість фінансових компаній зменшувалася, зокрема через анулювання ліцензій і виключення з реєстрів НБУ [18].

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Розглянемо фінансові інструменти основних НФУ. У представлений тут праці наводимо перелік традиційних фінансових інструментів НФУ в розрізі різноманітних типів НФУ.

Нагадаємо, що *фінансові інструменти небанківських фінансових установ* – це засоби, нормативи, контракти чи вимоги, що мають вартість, яка визначається ринковими умовами, використовуються НФУ для забезпечення власної прибутковості та фінансової стабільності, застосування яких передбачає передачу фінансових ресурсів або прав на них, появу фінансових потоків між учасниками ринку фінансових послуг і клієнтами, і може приводити до виникнення фінансового активу в однієї сторони і фінансового зобов'язання або інструмента капіталу в іншій сторони [19, с. 40].

Ми розглянемо лише традиційні фінансові інструменти НФУ, які зазначені в законодавчих актах, і залишимо поза увагою можливість використання НФУ інноваційних фінансових інструментів, до яких можна віднести: криптовалюти та блокчейн-технології, краудфандинг, венчурне фінансування, неофінансування за допомогою небанків і цифрових платформ, P2P-кредитування, токенизацію активів. Інноваційні фінансові інструменти НФУ не мають повноцінного законодавчого супроводу і будуть досліджені в іншій праці.

Слід також зауважити, що не всі фінансові установи мають право користуватися фінансовими інструментами. Наприклад, ломбарди можуть надавати кредити фізичним особам під заставу, але

не мають права працювати з такими інструментами, як акції, облігації чи деривативи. Також вони не можуть приймати в заставу нерухомість, корпоративні права, кошти (крім рідкісних монет і банкнот), електронні гроші чи віртуальні активи [1].

Почнемо з НФУ, що мають найбільшу кількість фінансових інструментів. Табл. 3 систематизує фінансові інструменти для страхових компаній, лізингових компаній і компаній з управління активами (КУА), що ми наводимо згідно з вимогами НБУ та норм законодавства. Налічується близько 11 фінансових інструментів для кожного НФУ. Діяльність лізингових компаній в Україні регулюється Законом України «Про фінансовий лізинг», а також нормативами, визначеними НБУ. КУА керують активами інститутів спільного інвестування (ІСІ) і корпоративних інвестиційних фондів (КІФ). Їх діяльність регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [20].

Перейдемо до фінансових інструментів НФУ, що мають значно меншу кількість фінансових інструментів: недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, брокери (табл. 4). Кількість різноманітних фінансових інструментів таких НФУ становить близько 7–8 одиниць.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) націлені надати високу пенсію клієнту після досягнення ним пенсійного віку. Приміром, інвестиційний портфель НПФ «ОТП Пенсія» (станом на 28.02.2025 р. налічує понад 63 тисячі осіб) складається з трьох активів: ОВДП (49,54%), депозити в банках і грошові кошти (48,45%), українські акції (1,65%). Загальна сума активів становить понад 500 млн грн (близько 18% від усіх активів відкритих НПФ України), середньорічна дохідність за останні 10 років склала 15,7% [21].

Кредитні спілки створюються для обслуговування членів спілки, надаючи кредити та залучаючи внески (вклади пайовиків). Приміром, кредитна спілка «Вигода» мала 55 млн грн загального обсягу кредитного портфеля у 2021 р. Основними кредитними продуктами установи є споживчі кредити до 300 000 грн на строк до 60 місяців; процентна ставка – 39% річних, реальна річна ставка – до 41,2% [22].

Брокерські компанії в Україні працюють на фондовому ринку, валютному ринку, ринку деривативів. ОВДП є одним з найпопулярніших фінансових інструментів серед українських брокерів, серед яких можна навести СП ТОВ «Драгон Капітал», ТОВ «УНІВЕР Капітал», ТОВ «Фондова компанія «ФАВОРИТ». Прибутковість ОВДП у гривні оцінюється у 2025 році на рівні 16–18% річних, а в доларах – 4–5% річних. Комісії становлять зазви-

Таблиця 3

Фінансові інструменти страхових компаній, лізингових компаній, компаній з управління активами (КУА) в Україні

№ з/п	Фінансові інструменти страховиків	Фінансові інструменти лізингових компаній	Фінансові інструменти компаній з управління активами (КУА)
1	ОВДП (державні облігації)	Операційний лізинг	Акції компаній
2	Банківські депозити	Фінансовий лізинг	Облігації (ОВДП, корпоративні)
3	Облігації підприємств	Зворотний лізинг	Інвестиційні сертифікати
4	Акції українських підприємств	Лізинг з частковим викупом	Депозити в банках
5	Пайові цінні папери (інвестиційні сертифікати пайового фонду)	Фінансування через кредитні лінії	Ф'ючерси / опціони
6	Нерухомість (інвестиційна / для діяльності)	Інвестиційні проекти через залучення капіталу	Форварди, свопи
7	Грошові кошти. Готівка в касі	Поручительства та гарантії	Нерухомість (через КІФ)
8	Перестраховальні контракти	Товарні та фінансові кредити	Іноземні цінні папери
9	Кредити страхувальникам-клієнтам	Облігації та інші цінні папери	Інструменти грошового ринку
10	Кредитування житлового будівництва	Сек'юритизація лізингових активів	Позики / векселі (боргові зобов'язання)
11	Тарифи на послугу, ціна послуги	Тарифи на послугу, ціна послуги	Тарифи на послугу, ціна послуги

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця 4

Фінансові інструменти недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, брокерів (не страхових) в Україні

№ з/п	Фінансові інструменти кредитних спілок	Фінансові інструменти недержавних пенсійних фондів	Фінансові інструменти брокерів (не страхових)
1	Кредити членам спілки	ОВДП (державні облігації)	ОВДП (державні облігації)
2	Пайові та депозитні внески	Банківські депозити	Корпоративні облігації
3	Резерви та страхові фонди	Корпоративні облігації	Акції українських компаній
4	Банківські депозити	Акції українських підприємств	Ф'ючерси та опціони (деривативи)
5	Цінні папери (в обмеженому обсязі)	Пайові цінні папери (інвестиційні сертифікати пайового фонду)	Іноземні акції.
6	Грошові кошти на рахунках	Депозитні сертифікати НБУ	Валютні операції (міжбанківська валюта)
7	Страхування кредитів	Грошові кошти на рахунках	Тарифи на послугу, ціна послуги (рахунки, угоди, позики, зберігання акцій, нарахування)
8	Тарифи на послугу, ціна послуги	Тарифи на послугу, ціна послуги	

Джерело: систематизовано авторами.

чай 0,1–0,3% від суми угоди, іноді є щомісячна плата за обслуговування (100–200 грн) [23].

Останніми роками в Україні набуває поширення нова фінансова послуга, коли компанія продає

свої рахунки-фактури або борги клієнтів спеціалізованій факторинговій компанії, щоб швидко отримати гроші, не чекаючи оплати від покупців. Це спонукає надати перелік основних фінансових інстру-

ментів факторингових компаній в Україні (табл. 5). Факторингові послуги є привабливими для малих і середніх підприємств, де питання ліквідності стоїть дуже гостро, а зволікання з платежами може серйозно ускладнити бізнес-процеси. Аналіз дає підстави зазначити 8 фінансових інструментів.

компанії. Це відповідає малим значенням порівняно з країнами з розвинутою економікою. Тому виникає питання наявності протиріччя між теоретичними можливостями НФУ та слабкими параметрами розвитку ринку фінансових послуг в Україні, низьким впливом НФУ на формування ВВП. На

Таблиця 5

Фінансові інструменти факторингових компаній в Україні

№ з/п	Інструмент	Характеристика / Примітки / Обмеження
1	Факторинг з регресом	Купівля дебіторської заборгованості у клієнта з дисконтом і подальше стягнення в дебітора (фінансування клієнта частиною коштів). Клієнт зобов'язаний повернути кошти в разі неплатежу дебітора
2	Факторинг без регресу	Купівля дебіторської заборгованості у клієнта, коли факторингова компанія бере на себе всі ризики неплатежу. Вищі витрати для клієнта через високий ризик для факторингової компанії
3	Міжнародний факторинг	Фінансування та захист від кредитних ризиків при роботі з іноземними контрагентами та для експортних угод. Високі комісії та вимоги міжнародних стандартів
4	Інвертований факторинг	Почепець ініціює факторингову угоду для фінансування постачальників. Постачальники отримують швидку оплату за свої поставки. Узгодження умов з усіма сторонами угоди
5	Револьверний факторинг	Обмежене фінансування клієнта, що дозволяє використовувати його за потребою. Постійні комісії та зобов'язання. Обмеження певними умовами або рейтингом клієнта
6	Факторинг для малих і середніх підприємств (МСП)	Спеціалізовані умови для МСП для забезпечення ліквідності та фінансування без необхідності великого капіталу. Обмеження щодо обсягу угод або умов співпраці. Додаткові перевірки
7	Сек'юритизація дебіторської заборгованості	Продаж боргів на ринку і залучення додаткових коштів через такий продаж. Висока складність і витрати. Низька ліквідність на ринку фінансових інструментів
8	Тарифи на послугу, ціна послуги	Варіація можлива в рамках корпоративного менеджменту, фінансових стратегій компанії та ринкових умов

Джерело: систематизовано авторами згідно з вимогами законодавства.

Таким чином, з позицій наведеного теоретичного опису, НФУ мають достатній спектр можливостей використання фінансових інструментів для прибуткової діяльності. Визначимо відсоткову долю НФУ у формуванні ВВП для даних на 1 січня 2024 року [24]. Аналіз дає значення проникнення на рівні 5% ВВП: 1,3 % – страхові компанії, страхові посередники, страхові брокери, консультанти; 0,7% – лізингові компанії (лізингодавці), факторингові компанії; 0,3% – кредитні установи (не банки), ломбарди, кредитні спілки; 0,4% – компанії з управління активами (КУА), брокерські компанії, дилерські компанії; 0,5% – пенсійні фонди (не КУА); 0,8% – інвестиційні компанії та фонди (не КУА); 0,1% – рейтингові агентства, трастові компанії (гарантійні установи); 0,2% – фінансові посередники та консультанти; 0,1% – колекторські

нашу думку, ринок фінансових послуг залишається слабким не через відсутність фінансових інструментів, а через низку системних, економічних, інституційних та соціальних причин.

До проблемних питань НФУ, що потребують вирішення, можна віднести такі:

- ✦ висока конкуренція з боку банків;
- ✦ часті зміни законодавства та відсутність чіткої довгострокової стратегії розвитку;
- ✦ відсутність ефективних платформ для роботи з цінними паперами, низький рівень цифровізації;
- ✦ недовіра до НФУ через випадки шахрайства, банкрутства, недостатній захист прав споживачів, тіньові схеми;
- ✦ фінансова неграмотність і слабка платоспроможність (низькі зарплати) населення.

ВИСНОВКИ

До НФУ в Україні можна віднести: 1) страхові компанії, страхові посередники, страхові брокери, консультанти; 2) лізингові компанії (лізінгодавці), факторингові компанії; 3) кредитні установи (не банки), ломбарди, кредитні спілки; 4) компанії з управління активами (КУА), брокерські компанії, дилерські компанії; 5) пенсійні фонди (не КУА); 6) інвестиційні компанії і фонди (не КУА); 7) рейтингові агентства; трастові компанії (гарантійні установи); 8) фінансові посередники та консультанти; 9) колекторські компанії; 10) клірингові установи (не банк, розрахункові центри на фінансовому ринку); 11) платіжні установи (установи з платіжних послуг); 12) фінансові установи, що отримали ліцензію (на здійснення операцій) і внесені до реєстру НБУ. Водночас, не всі перелічені НФУ є активними учасниками вітчизняного ринку фінансових послуг.

НФУ в Україні мають широкий доступ до різноманітних фінансових інструментів, що передбачено чинним законодавством і регуляторними вимогами. Систематизація даних показує наявність щонайменше 42 фінансових інструментів, які використовуються різними типами НФУ. Незважаючи на достатній спектр доступних інструментів, ринок фінансових послуг в Україні залишається слабо розвиненим. Основні причини цього полягають в системних проблемах: низькій фінансовій грамотності, недовірі до НФУ, обмеженому доступі до капіталу та правовій нестабільності. Для активізації ринку НФУ необхідне посилення інституційної підтримки, підвищення рівня прозорості, удосконалення регуляторного середовища та фінансової культури населення. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
2. Корнєєв В. Розвиток ринків фінансових послуг небанківських посередників. *Економіка і прогнозування*. 2001. № 3. С. 79–96. URL: https://eip.org.ua/docs/EP_01_3_79_uk.pdf
3. Бороденко Т. М., Буряченко А. Є., Гапонюк М. А. Діяльність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-4>
4. Шірінян А. А., Татаріна Т. В. Економічна характеристика страхового ринку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-33>
5. Дребот Н. П., Танчак Я. А., Миколишин М. М. Тенденції розвитку небанківських фінансових уста-

- нов на ринку фінансових послуг України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Т. 30. № 1. С. 109–114. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/2132>
6. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.
 7. Леонов С., Васильєва Т., Циганюк Д. Гармонізація ключових параметрів ресурсної бази інститутів спільного інвестування. *Вісник Національного банку України*. 2012. № 8. С. 10–16. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2012/8.pdf>
 8. Вовчак О., Крентовська Л. Фінансове посередництво: економічна сутність і класифікація. *Вісник НБУ*. 2012. № 8. С. 4–9.
 9. Джурук Н. І. Класифікація фінансових посередників та їх роль на фінансових ринках. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2. С. 121–125. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2020-2\(92\)-121-125](https://doi.org/10.26642/ema-2020-2(92)-121-125)
 10. Поліщук Є. Класифікація небанківських фінансових установ. *Ринок цінних паперів України*. 2012. № 12. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2012_12_2
 11. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 04.02.2021 р. № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
 12. Закон України «Про кредитні спілки» від 14.07.2023 р. № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>
 13. Закон України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
 14. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
 15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
 16. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
 17. Законопроект України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
 18. Фінансовий ринок у цифрах. У грудні 2024 року 21 небанківську установу виключено з реєстрів, п'ять – включено до реєстрів. Національний банк України. 08.01.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-grudni-2024-roku-21-nebankivsku-ustanovu-viklyucheno-z-reyestriv-uyat-vklyucheno-do-reyestriv>
 19. Шірінян Л. В., Шірінян А. А. Фінансові інструменти небанківських фінансових установ vs інструменти фінансового регулювання ринку фінансових послуг. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2025. № 3. С. 36–45.

20. Діяльність з управління активами інституційних інвесторів. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/for-market-participants/profuchasnykam/asset-management-companies/>
21. Відкритий недержавний пенсійний фонд України ОТП «Пенсія». URL: https://www.otpcapital.com.ua/pension-funds_2/fund-otp-pension/
22. Розкриття інформації. *Кредитна спілка «Вигода»*. URL: <https://vygoda.com.ua/info/>
23. Оголошення та результати аукціонів. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ogoloshennja-ta-rezultati-aukcioniv>
24. Огляд небанківського фінансового сектору за 2023 рік. *Національний банк України*. 23.05.2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Seminar_oglyad_non-bank_sector_23-05-2024.pdf?v=8

REFERENCES

- Borodenko, T. M., Buriachenko, A. Ye., and Haponiuk, M. A. "Dialnist nebankivskykh finansovykh ustanov na rynku finansovykh posluh" [Activities of Non-Bank Financial Institutions in the Financial Services Market]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 57 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-4>
- Buha, H. S. *Zabezpechennja bezpeky u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady* [Ensuring Security in the Sphere of Activities of Non-banking Financial Institutions in Ukraine: Administrative and Legal Principles]. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022.
- "Dialnist z upravlinnia aktyvamy instytutitsiinykh investoriv" [Asset Management Activities of Institutional Investors]. *Natsionalna komisiiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*. <https://www.nssmc.gov.ua/for-market-participants/profuchasnykam/asset-management-companies/>
- Drebot, N. P., Tanchak, Ya. A., and Mykolyshyn, M. M. "Tendentsii rozvytku nebankivskykh finansovykh ustanov na rynku finansovykh posluh Ukrainy" [Trends in the Development of Non-Banking Financial Institutions in the Financial Services Market of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2020. <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/2132>
- Dzhuruk, N. I. "Klasyfikatsiia finansovykh poserednykiv ta yikh rol na finansovykh rynkakh" [Classification of Financial Intermediaries and Their Role in Financial Markets]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, no. 2 (2020): 121-125. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2020-2\(92\)-121-125](https://doi.org/10.26642/ema-2020-2(92)-121-125)
- "Finansovi rynek u tsyfrakh. U hrudni 2024 roku 21 nebankivsku ustanovu vykliucheno z reiestriv, piat – vklucheno do reiestriv" [Financial Market in Numbers. In December 2024, 21 Non-banking Institutions Were Excluded from the Registers, Five Were Included in the Registers]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. January 08, 2025. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-grudni-2024-roku-21-nebankivsku-ustanovu-viklyucheno-z-reiestriv-pyat-vklyucheno-do-reiestriv>
- Kornieiev, V. "Rozvytok rynkiv finansovykh posluh nebankivskykh poserednykiv" [Development of Financial Services Markets for Non-bank Intermediaries]. *Ekonomika i prohnouzuвання*. 2001. https://eip.org.ua/docs/EP_01_3_79_uk.pdf
- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>
- Leonov, S., Vasyliieva, T., and Tsyhaniuk, D. "Harmonizatsiia kliuchovykh parametriv resursnoi bazy instytutiv spilnoho investuvannia" [Harmonization of Key Parameters of the Resource Base of Collective Investment Institutions]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*. 2012. <https://journal.bank.gov.ua/archive/2012/8.pdf>
- "Ohliad nebankivskoho finansovoho sektoru za 2023 rik" [Non-banking Financial Sector Overview for 2023]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. May 23, 2024. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Seminar_oglyad_non-bank_sector_23-05-2024.pdf?v=8
- "Oholoshennia ta rezultaty auktsioniv" [Announcements and Auction Results]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. <https://mof.gov.ua/uk/ogoloshennja-ta-rezultati-aukcioniv>
- Polishchuk, Ye. "Klasyfikatsiia nebankivskykh finansovykh ustanov" [Classification of Non-bank Financial Institutions]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*. 2012. http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2012_12_2
- "Rozkryttia informatsii" [Disclosure of Information]. *Kredytна спілка «Вигода»*. <https://vygoda.com.ua/info/>
- Shirinian, A. A., and Tatarina, T. V. "Ekonomichna kharakterystyka strakhovoho rynku v Ukraini" [Economic Characteristics of the Insurance Market in Ukraine at the Current Stage of Development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 68 (2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-33>
- Shirinian, L. V., and Shirinian, A. A. "Finansovi instrumenty nebankivskykh finansovykh ustanov vs instrumenty finansovoho rehuliuвання rynku finansovykh posluh" [Financial Instruments of Non-bank Financial Institutions vs Financial Regulation Instruments of the Financial Services Market]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 3 (2025): 36-45.
- Vidkrytyi nederzhavnyi pensiinyi fond Ukrainy. *OTP «Pensiia»*. https://www.otpcapital.com.ua/pension-funds_2/fund-otp-pension/
- Vovchak, O., and Krentovska, L. "Finansove poserednytstvo: ekonomichna sutnist i klasyfikatsiia" [Financial Intermediation: Economic Essence and Classification]. *Visnyk NBU*, no. 8 (2012): 4-9.